

Nobel Ekonomi ödülü sahibi olan Prof. Joseph E. Stiglitz, Roosevelt Enstitüsü'nün Baş Ekonomisti ve Columbia Üniversitesi'nde ders vermektedir. Adam S. Hersh, Roosevelt Enstitüsü'nde Kıdemli Ekonomist ve Columbia Üniversitesi'nin Politik Diyalog Girişimi'nde misafir öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

JOSEPH E. STIGLITZ ve ADAM S. HERSH

Trans-Pasifik Serbest Ticaret maskaralığı

TPP'nin "serbest ticaret" açısından ne kadar önemli olduğuna dair çok şey yazılıyor. Aslında TPP, kendi üyelerinin ticari ve yatırım ilişkilerini yönetmeye yönelik ve her ülkenin en güçlü iş lobileri adına yapılacak bir anlaşma. Müzakerecilerin üzerinde pazarlık ettiği konulara bakıldığında, **TPP'nin amacının "serbest" ticaret olmadığı açıkça belli oluyor.**

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Pasifik Okyanusu'nu çevreleyen diğer 11 ülkenin müzakerecileri ile bakanları, yeni Trans Pasifik Ortaklığı'nın (Trans-Pacific Partnership/TPP) ayrıntılarına son şeklini vermek üzere Atlanta'da toplantı halindeyken, akla yatkın analizler yapmak gerekiyor.

TPP'nin "serbest ticaret" açısından ne kadar önemli olduğuna dair çok şey yazılıyor. Aslında TPP, kendi üyelerinin ticari ve yatırım ilişkilerini yönetmeye yönelik ve her ülkenin en güçlü iş lobileri adına yapılacak bir anlaşma. Müzakerecilerin üzerinde pazarlık ettiği konulara bakıldığında, TPP'nin amacının "serbest" ticaret olmadığı açıkça belli oluyor.

Yeni Zelanda, süt ürünleri ticaretinin Kanada ve ABD tarafından yönetilmesi durumunda anlaşmaya dâhil olmayacağı tehdidinde bulundu. Avustralya, ABD ve Meksika'nın şeker ticaretini yönetme şekline hoşnut değil. ABD is, Japonya'nın pirinç ticaretini yönetme tarzından memnun değil. Bu endüstriler, ülkelerin kendi içinde büyük ölçekli menfaat grupları tarafından destekleniyor. Bu endüstriler, TPP'nin aslında serbest ticaret aleyhindeki gündemi daha da ileriye taşınması konusunda buz dağının yalnızca görünen kısmını temsil ediyor.

TPP SERBEST REKABETİ KISITLAYABİLİR

Öncelikle, müzakere belgesinden sızan bilgilere dayanarak anlaşmanın büyük ilaç şirketlerinin fikri mülkiyet haklarını genişletmek için neler yapabileceğini bir düşünün. Bu türden fikri mülkiyet hakları araştırmalarının destekleneceği iddiasının yetersiz olduğunu, yapılan ekonomik araştırmalar açıkça gösteriyor. Aslında, aksi yönde kanıtlar da bulunuyor: ABD Yüksek Mahkemesi, Myriad'ın BRCA geni ile ilgili patentini iptal ederek, inovasyon çalışmalarında bir patlamaya neden oldu ve bu da daha

nitelikli testlerin daha düşük maliyetle yapılmasını sağladı. Gerçekten de, TPP anlaşmasının hükümleri serbest rekabeti kısıtlayabilir ve ABD'de ve dünyanın geri kalanında fiyatları tüketici aleyhine yükseltebilir, yani serbest ticaret açısından bir lanet...

TPP, "patent bağlantısı", "verilerin korunması" ve "biyolojik ürün" konularında muhtelif gizli kural değişiklikleri yaparak ilaç ticaretini yönetebilir. Sonuçta, ilaç şirketlerine patentli ilaçlar üzerindeki tekellerini genişletme (büyük olasılıkla süresiz olarak), jenerik ilaçların (tanıtım amaçlı ucuz ilaçlar) piyasaya girmesini engelleme ve "biyobenzer" rakiplerinin piyasaya yeni ilaç sunmasını yıllarca engelleme olanağı verilecektir. Eğer ABD istediklerini elde ederse, ilaç endüstrisi ve ticareti TPP tarafından bu şekilde yönetilecek.

Benzer şekilde, ABD'nin tütün endüstrisini yönetmek amacıyla TPP'yi nasıl kullanmayı umut ettiğini düşünün. Onlarca yıldır, ABD merkezli tütün şirketleri tütün tüketiminin kamu sağlığı üzerindeki sigara belasını frenleyecek düzenlemeleri zayıflatmak için TPP benzeri anlaşmalar tarafından oluşturulan yabancı yatırımcı hüküm mekanizmalarını kullanıyor. Yatırımcı-Devlet Uyuşmazlıklarının Çözümü (ISDS) sistemler sayesinde, yabancı yatırımcılar kendi yatırımlarının beklenen kârlılıklarını azaltıcı olarak gördükleri yasal düzenlemelerle ilgili olarak bağlayıcı özel tahkim mekanizmalarında ulusal hükümetlere dava açarak yeni haklar kazanıyor.

Uluslararası şirketler; kurumsal menfaatler, hukukun üstünlüğü ve güvenilir mahkeme eksikliğinin söz konusu olduğu hallerde mülkiyet haklarının korunması için ISDS'nin gerekli olduğunu haykırıyor. Ancak bu saçma bir iddia. ABD, Avrupa'nın hukuk ve yargı sistemlerinin kalitesi konusunda pek az şüphe duyulmasına karşın, Avrupa Birliği (AB) ile Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı adı verilen büyük çaplı ve benzer bir anlaşma yaparak aynı mekanizmayı kurmaya çalışıyor.

ABD'nin uluslararası anlaşmalarının amacının, **serbest ticaretten ziyade yönetilen ticaret olması** kimseyi şaşırtmamalı. Ticaret dışında kalan paydaşlar politika üretme sürecine dâhil edilmediklerinde olan budur.

Yatırımcıların (hangi ülkeden olursa olsun) kamulaştırma veya faaliyetlerini kısıtlayıcı yasal düzenlemelerden korunmayı hak ettiğine şüphe yok. Ancak, ISDS bunun çok ötesine geçiyor: Yasal düzenlemelerin ayrımcı olmadığı ve kârın kamuya zarar verilerek elde edildiği durumlarda bile, yatırımcıların olası kâr kayıplarını tazmin etme yükümlülüğü uygulanabilir ve uygulanıyor da.

Eski adı Philip Morris olan şirket, sigara paketlerinin üzerine uyarıcı etiketler konulmasını zorunlu kılan ve TPP'ye taraf olmayan Avustralya ile Uruguay aleyhine dava açmış durumda. Benzer bir dava tehdidi ile karşılaşan Kanada, sigara paketlerinin üzerine benzeri uyarıcı etiketler koyulmasını zorunlu kılan yasal düzenlemeyi yürürlüğe koymaktan birkaç yıl önce vazgeçti.

TPP müzakereleri üzerindeki sır perdesi düşünülürken, tütünün ISDS'nin bazı mekanizmalarının dışında bırakılıp bırakılmayacağı bilinmiyor. Her iki halde de daha büyük sorunlar ortada duruyor ve çözülüyor: Bu tür hükümler, hükümetlerin kendi vatandaşlarının sağlık ve gü-

venliğini koruması, ekonomik istikrarın sağlanması, çevrenin korunması gibi temel fonksiyonları yürütmesini zorlaştırıyor.

Asbestin ölümcül etkileri keşfedildiğinde bu hükümlerin yürürlükte olduğunu bir düşünün. Hükümetler, işletmeleri kapatmak ve asbestten zarar görenlere ISDS çerçevesinde tazminat ödenmesini sağlamak yerine, vatandaşlarını öldürmemeleri için işletmelere para vermek durumunda kalırlardı. Vergi mükellefleri bundan iki şekilde zarar görürlerdi. Öncelikle asbestin neden olduğu sağlık sorunlarının tedavisi için ödeme yaparlar, ikinci olarak da, hükümetin tehlikeli bir ürünle ilgili yasal düzenleme yaptığı için işletmelerin kâr kayıplarını tazmin ederlerdi.

ABD'nin uluslararası anlaşmalarının amacının, serbest ticaretten ziyade yönetilen ticaret olması kimseyi şaşırtmamalı. Ticaret dışında kalan paydaşlar politika üretme sürecine dâhil edilmediklerinde olan budur.

Telif Hakkı: Project Syndicate, 2015.
www.project-syndicate.org